

HALK, HALK BİLİMİ VE HALK BİLGİSİ ÜZERİNE BİR DENEME

Doç. Dr. Metin EKİCİ

Bilim ve teknolojinin ve buna paralel olarak da toplumların çok hızlı bir şekilde geliştiği yirminci yüzyıldan yirmibirinci yüzyıla girerken, endüstri ve teknoloji alanındaki yeni buluş ve yaratmalar dünyamızı daha küçük bir alan haline getirmektedir. Bütün bilim dallarında olduğu gibi, Halk Bilimi alanında kullanılan temel terimler ve bu terimlere bağlı olarak da bu bilim dalının kendini tarif ve tanımlamanın yeni bir değerlendirmesini yapmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Avrupalı ve Amerikalı bilim adamlarının son yirmi, otuz yıldır üzerinde durdukları ve yeniden anlam vermeye çalıştıkları "Halk" (Folk), "Halk Bilimi" (Folklore) ve "Halk Bilgisi" (Folklore) terimleri ve bu terimlerin üzerine kurulmuş olan bilim dalıyla, bu bilim dalının konusunun ne olduğu hakkındaki sorulara yeni bir gözle bakmak, Türk halk bilimi uzmanlarının da tartışması gereken konulardır. Bu konulara çağdaş Türk toplum yapısını ve teknolojik gelişme ve yeni yaratmaların kullanımını da göz önüne alarak yaklaşmak gerekmektedir.

Tanzimattan beri yakalamaya çalıştığımız veya üyesi olmak istediğimiz "modern" düşünce ve yaşayış gruplarının veya "batılı" olmanın günümüzdeki yeni şekli olan "Avrupa Topluluğu"na aday bir ülkede "halk" nedir, halk bilimi nasıl bir bilim dalıdır ve bu bilim dalının kendisine konu ettiği "bilgi" veya "kültür" denilince ne anlaşılmalıdır? Sanıyorum ki, bu sorular pek çok kişinin ve özellikle de halk bilimini kendilerine akademik alan olarak seçmiş veya amatör olarak bu alanda çalışmalar yapanların sorduğu ve cevap aradığı konulardır.

Bu denemenin konusu başta "Halk" terimi olmak üzere, "Halk Bilimi" ve "Halk Bilgisi"nin günümüz bilim ve toplum anlayışına göre bir değerlendirmesi hakkında olacaktır. Umuyoruz ki, Türkiye'de halk bilimi alanında çalışanlar buradaki düşünce ve değerlendirmelerimiz ışığı altında yapacakları çalışmaların şekil ve muhtevalarına yeni bir yön vereceklerdir. Bizim burada tartışacağımız ve batıda da tartışılan bu konular, daha başka araştırmacıların da konuya yapacakları yeni katkılarla genişleyecek ve bu sayede Türk Halk Bilim çalışmaları yeni bir hız kazanacaktır.

Halk bilimini kendilerine akademik alan olarak seçenlerin çok iyi bilecekleri gibi, ilk defa 1846'da William Thoms tarafından ortaya atılan ve "popüler antikler" kavramını karşılamak için kullanılan "Folklore" terimi, Türkçe'de "halkiyat", "halk bilgisi", "halk bilimi" ve "halk kültürü" gibi terimlerle karşılanmaktadır. "Folklore" terimi Almanca'da "volkskunde" ve Fransızca'da "traditions populaires" şeklinde ifade edilmiştir. Hatta Almanca "volkskunde" terimi "Folklore" teriminden daha eski olmasına rağmen, hiç bir zaman "Folklore" terimi kadar yaygınlık kazanamamıştır. İngilizce bir terim olan "Folklore" 1891'de yapılan milletlerarası Folklore kongresinden sonra bütün dünyada ya İngilizce şekli olan "Folklore", veyahut da her dilde tercümesi yapılmak suretiyle kullanılmaya başlanmıştır.

Folklore veya halk bilimi teriminin yaygınlığı bir tarafa, bu terimin neyi ifade ettiğinin tam olarak anlaşılması ve bu bilim dalının konusunun ne olduğunu açıklamak için her şeyden önce, terimin

esasını oluşturan “Halk” teriminin açıklanması gerekir. Gerek “batı”da, gerekse “doğu”da ondokuzuncu yüzyıldaki “halk” anlayışı ve halk teriminin ifade ettiği topluluk, sınıf farklılığını esas alan bir toplum anlayışına göre yapılmıştır. Gerek sahip oldukları sosyal hayat ve statü, gerekse teknolojik bakımdan dünyanın en ileri toplumları olduklarını iddia eden Avrupalı bazı toplumlar, kendi toplum yapılarına bakarak ve sahip oldukları hayat şartlarıyla diğer toplumları mukayese ederek “halk” terimini “Bağımsız bir yapıdan daha çok, bağımlı bir yapı olarak” düşünmüşlerdir. Bu anlayışla halk terimine; “halk daha başka kümelerden oluşan gruplara tezattır” şeklinde yaklaşan Avrupalı bu toplumlar, subjektif olarak yaptıkları karşılaştırma suretiyle, “halkı” bir taraftan “medeni” ve “seçkin” grupla tezat halinde kabul ederken, diğer taraftan da “primitif” “ilkel” veya “vahşi” olarak adlandırdıkları topluluklara da tezat olarak değerlendirmişlerdir. Ondokuzuncu yüzyıl Avrupa anlayışının tarifine göre halk; “okur-yazar bir toplumda cahil kısım” olup, eğitim görmüş, seçkin veya aydın zümre ile aynı millet içinde veya ona yakın bir yerde yaşamaktadır. Fakat bu “halk” topluluğu; okuma-yazma ve teknolojiden habersiz “ilkel” veya “vahşi” olarak adlandırılan toplumlardan da oldukça uzak bir yerde durmaktadır. Bu tarifteki temel ise, “medeni ve edebi olan bir toplumda” ifadesinde yer almaktadır. Buna göre halk; medeni veya seçkin olarak kendisini “yüksek tabaka”ya yerleştiren grubun hemen altında ve yakınında düşünülmüştür.¹ Bu düşünce tarzının hedeflerinden birinin halkın kim olduğunu tespit değil, kendisini “aydın” veya “seçkin” olarak adlandıran kesimin kendi yerini belirleme çabası olduğunu da belirtelim. Daha başka bir ifadeyle söylemek gerekirse; Avrupalı aydın zümre kendisini; okur-yazar, eğitilmiş, edebi, şehirli ve medeniyeti yakala . ş olarak

kabul ederken, bu özelliklere sahip olmayan kendi toplumu içindeki diğer insanları cahil, okuma-yazma bilmeyen, ancak eğitimden haberi olan, şehirde yaşamayan ancak şehre yakın bir yerde, yani taşrada oturan ve henüz medeniyeti her yönüyle elde etmemiş olan şeklinde değerlendirmek suretiyle, kendinden bazı özellikleriyle farklı gördüğü bu kesim insan topluluklarını “halk” (folk) terimiyle adlandırmayı uygun görmüştür. Dikkatle incelendiğinde, W. Thoms’un “Folklore” terimini ortaya atarken bu düşünce tarzından hareket ettiği anlaşılır. Bütün bu yaklaşımlar özetlenirse; halk olarak adlandırılan topluluk, medeni ve edebi olarak kabul edilen toplulukla; Afrika, Avustralya ve Amerika yerlileri gibi primitif, ilkel veya vahşi olarak adlandırılan toplulukların arasında bir yerde kabul edilmiştir. Burada sözü edilen “halk” teriminin daha çok köy ve köylü ifade ettiği çok açıktır. Ondokuzuncu yüzyıl düşünürleri için halk, şehirden çok uzak olmayan ve henüz tam olarak medeniyeti yakalayamamış köylüleri ifade etmekteydi. Bu anlamda taşrada oturanlar bir toplumun veya milletin sahip olduğu değerleri hiç değiştirmeden saklayıp, yüzyıllardan beri devam ettiren kişilerdi. Yine onlar için halk bilimi de; bu köylerde veya taşrada oturan halkın yaratmalarını, yani o toplumun veya milletin en eski, ilkellik dönemi hatıralarını saklayan grupları ve grupların hâlâ saklamakta olduğu değerleri araştırır ve kendisine inceleme konusu eder. Bu tarz bir yaklaşım J. J. Rousseau’nun romantik köye veya taşraya bakışında bulunabileceği gibi, İngiliz “Tekamül (Evolution) Teorisi” mensuplarının “Medeniyet düz bir çizgi halinde, basitten karmaşığa doğru ilerler”² şeklindeki düşüncelerinde de mevcuttur. Buna göre her toplum belli bir ilkellik dönemi yaşamıştır veya böyle bir alt seviyeye sahip olmuştur. Daha sonra belli keşif ve icatlarla ilerleyerek belli bir gelişmişlik sevi-

yesine gelen bir toplum, son olarak da medeniyeti yakalamış veya yakalayacaktır. Tabii ki, böyle bir düşünce tarzı kendisini diğer toplumlardan üstün gören bir toplumun etnosantrik anlayışa göre yaptığı bir mukayesenin mahsulüdür. Aynı düşünceye göre; Avrupalı ve gelişmiş teknolojiye sahip ülkelerin bir kısmı medeni veya seçkin, bir kısmı taşralı, köylü veya halktır. Onların dışındaki gruplar ise primitif, ilkel veya vahşidir. Bu düşünceye göre halk; kendisini medeni veya seçkin olarak kabul eden toplulukla yanyana veya ona yakın bir yerde yaşamakla birlikte, seçkin topluluğun tekamül etmeden önceki, yani ilkel devirlerine ait unsurları, hala muhafaza eden daha alt seviyedeki bir topluluk olup, seçkin veya medeni topluluk kendi ilkelik dönemine ait hatıraları çok uzaklara gitmeksizin, hemen yanı başındaki daha az gelişmiş olarak kabul edilen bu toplulukta, yani köylü hayatı içinde, yani "halkta" muhafaza edilmiş olarak bulabilir. "Populer antikler" terimi de bunu ifade eder. Seçkin toplum hemen yanı başında bulunan daha alt seviyedeki toplumun yaratmalarını veya ilkelik döneminden beri taşıdıklarını, yani "Halk Bilgisi"ni kendisine inceleme konusu eder. İşte 19 yüzyıl Avrupası'nda yeni bir bilim dalı olarak ortaya çıkan "Halk Bilimi" (Folklore) de bu araştırma ve inceleme işidir.

Ondokuzuncu yüzyıl Türk toplumunda da bu anlayışlara paralel görünen anlayışlar mevcuttur. Osmanlı toplum düzeninde "havas" ve "avam" ayırımında görülen ve "halk" teriminin ondokuzuncu yüzyıl Avrupası'ndaki anlamına karşılık gelen "avam", yirminci yüzyıldan itibaren "köylü" kavramıyla eş değerde bir anlam kazanmıştır.³ Yönetim sisteminin değişmesiyle ortadan kalktığı düşünülen sınıf farklılığı, tamamen şehirli ve köylü ayırımına dönüşmüş ve halk bilimi çalışmaları hız kazanıp, gelişmeye başladığında ülkemizdeki ilk halk bilimi

araştırmaları tamamen "halk" (folk) olduğu kabul edilen köy ve köylü hayatı çevresinde gerçekleştirilmiştir. Ondokuzuncu yüzyıl Avrupası'ndaki "halk" (folk) ve "halk bilimi" (Folklore) kavramlarının ülkemizdeki bir başka yansıması ise, ilk halk bilimi araştırmalarının halk bilgisinin bir bölümünü oluşturan "halk oyunları" hakkında yapılmasından dolayı, "Folklore" kelimesinin bu oyunları ifade ettiğinin düşünülmesiyle ilgilidir. Bugün bile hala düzeltilemeyen yanlışlardan olan "Folklörcü" "Folklör Oynamak", "Folklör Ekibi" gibi ifadeler bu dönemin bıraktığı problemlerdir.

Güntümüz halk bilimi teorisyenlerinden Amerikalı araştırmacı Alan Dundes'e göre "halk" terimini açıklamak için, onun "seçkin" veya "ilkel"le tezat olarak algılanmasına dayalı bir tarif yapmak tamamen yanlıştır. Dundes; "Eğer ilkel olarak adlandırılan bir toplumda, masal, halk müziği veya halk türküsü varsa, ki araştırmacılar bu türlerin ilkel kabul edilen toplumlarda mevcudiyetini tespit etmiştir; bunları ne olarak adlandırmak gerekir?" sorusunu sorduktan sonra, toplumların böyle etnosantrik bir duyguyla sınıflandırılmasıyla ilgili dikkat çeker. Yine aynı araştırmacı George M. Foster'in halk bilgisi (Folklore) hakkındaki "Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde gerçek halk bilgisinin (Folklore) varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu ülkelerde sadece kıyıda, köşede kalmış bölgelerdeki marjinal tezahürler vardır. Yeni icatların ışığı altında bütün alanlarda endüstrileşmeye yönelik modern dünyada, yeni halk bilgisinin doğması da pek mümkün görülüyor" şeklindeki yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya atılmış görüşüne de, halkı hala ondokuzuncu yüzyıl anlayışına göre tarif ediyor olmasından dolayı katılmadığını belirtir. Dundes; Marksist halk bilimcilerin halkın tarifine "proleterya"yı da dahil etmek suretiy-

le, halkın hem köyde, hem de şehirde bulunabileceğini iddia etmeleri bakımından bir yenilik ve değişiklik getirdiklerini, ancak onların da "halkı alt sınıflar ve baskı altında tutulan gruplar"la sınırlandırmış olmaları bakımından ve de Marksist teorinin halk bilgisini sadece sınıf protestosunun bir silahı olarak kabul etmesinden dolayı hatalı olduğunu, demokratik toplumlarda baskı altında tutulmayan grupların da halk oluşturabileceğini ve de halk bilgisinin (Folklore) sadece protestoyu konu eden ürünlerden müteşekkil olmadığını söyleyerek eleştirir.⁴

Türk toplumunda Tanzimattan itibaren ciddiyetle üzerinde durulan, ancak Avrupalı sosyal bilimcilerin düşüncelerinden pek de farklı olmayan halk anlayışına yukarıda kısaca temas etmiştik. Batı toplumlarında mevcut olan seçkin ve köylü ayırımının bizde de havas ve avam şeklinde belirlediğini, esas itibarıyla Tanzimat döneminde başlayan ve Cumhuriyetle birlikte devam eden yenileşme dönemlerinde de durumun pek değişmediğini görüyoruz. Bu dönemlerde mevcut olan aydın ve halk ayrımı "halka inmek", "halktan çıkmak", "halktan gelmek" ve son dönemlerdeki politik bir düşünce olarak da "halka gitmek", "halk böyle istiyor", "halka mal olmak" gibi şekillerde kullanılmaktadır. Bugünkü anlamıyla kelimenin kullanım sahasının genişlediğini, ancak bu gelişmenin politik anlamda olduğunu, şehirli veya köylünün politik anlamda aynı halk kavramıyla ifade ediliyor olmasına rağmen, terimin halk bilgisiyle ilgili kullanımlarının hiç değişmediğini görüyoruz. Yüzyılımızın başında kendisini eğitilmiş ve okur-yazarlık durumuna göre seçkin veya aydın gören toplulukların, bugün aynı düşüncüyü "devlet seçkini" olmak şeklinde yeniden yapılandırdığını ve bu suretle kendisini halk teriminin karşıladığı topluluktan tecrit ettiği veya etmeye çalıştığı da bir gerçektir.

Halk teriminin çeşitli alanlarda kullanılması ve anlamı farklı olabilir. Özellikle de siyasilerin kullanımı bizim konumuzun dışında kalmaktadır. Biz kendi alanımıza göre halkın yeni bir tanımı konusunda Alan Dundes'in görüşlerine yer verip, bunun bizim toplumumuza ve bizim anlayışımıza göre bir değerlendirilmesini yapmak istiyoruz. Dundes'in halk tanımı şöyledir; "halk terimi en az bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün -ortak meslek, dil veya din olabilir- ne olduğu önemli değildir. Bu faktörden daha önemli olan nokta ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendine ait kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır." Yazar; bu tarife göre bir grubun en az iki kişiden oluşabileceğini, ancak halk biliminin incelediği halk grubunun ise çoğunlukla daha fazla kişiden oluştuğunu söyler. Dundes'e göre, kendi tarifine uygun bir halk grubu bir millet kadar geniş olabileceği gibi, bir aile kadar da küçük olabilir. Yine bu şekilde bir halk taniminin kabul edilmesi durumunda, halkın hem şehirde, hem köyde bulunabilmesi söz konusu edilebilir. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın teknolojik olarak gelişmiş ülkelerinde de halk ve halk bilgisi (Folklore) olacak ve endüstrinin yarattığı yeni çevrelerde, yeni halk gruplarına bağlı olarak, yeni halk bilgileri doğacak ve gelişecektir.⁵ Yazar bu fikrini çeşitli alanlardan verdiği örneklerle açıklarken en son teknolojik gelişmelerin oluşturduğu gruplara temas eder. Bilgisayar teknolojisi en son ulaşılan teknolojik bir gelişmedir. Bilgisayar kullananların kendileri hakkında pek çok fıkra anlatıldığı gibi, bilgisayar hakkında da pek çok fıkra vardır. Yine bilgisayar kullananlar tarafından üretilmiş fıkraların da bulunması çok tabii bir şeydir. Eğer bu fıkralar halk bilgisi ise; onları yaratan, anlatan ve bu fıkralara konu olan insanlar veya toplumların da

halk kavramı içinde değerlendirilmesi gerekir. Bu anlayıştan hareketle; halk biliminin sadece kıyıda, köşede kalmış marjinal şeyleri değil, hem köyde, hem şehirde bulunan halk bilgisini araştıran, bu bilgiyi inceleyen bir bilim dalı olduğunu söyleyebiliriz.

Esas itibarıyla çağdaş bir yaklaşım olan bu tarifte açıklanması gereken veya halkın bu şekilde anlaşılmasında esas alınan noktanın, bir grubun kendine ait diğer kimliklerin özelliği değil, o grubun sahip olduğu ve kendine ait kabul ettiği bir "gelenek"tir. Burada geleneğin ne olduğu ise Dundes tarafından açıklanmamış olmakla birlikte, bunun halk bilgisi ürünleri olduğu açıktır. Herhangi bir gruba halk özelliği veren geleneğin ve gelenek çerçevesinde oluşturulan halk bilgisinin ne olduğu konusu ise halk bilimini kendi şartları ve çevresi (context) içinde tarif eden Dan Ben-Amos tarafından şu şekilde yapılmaktadır; "Kendi kültürel çevresinde halk bilgisi bir şeylerin derlenmesi değil, bir işlem veya olgu, tam olarak da nakletme esasına dayanan bir olgudur." Araştırmacı görüşünü şu şekilde sürdürür; "Halk bilgisi (Folklore) belli bir zamanda meydana gelen harekettir. Halk bilgisi (Folklore) artistik bir harekettir. Halk bilgisi (Folklore), yaratıcılık ve estetik kaygıyı içine alır ve bunların her ikisi de kendiliklerinden sanat formlarında birleşmeye yüz tutarlar. Bu anlayışa göre halk bilgisi (Folklore); sanata ait anlatım yoluyla oluşan karşılıklı bir sosyal etkilemedir. Bu iletişim, konuşma ve mimikle yapılan hareketlerin diğer tarzlarından farklıdır. Bu farklılık kültüre ait gelenekler seti üzerine kuruludur. Bu set, o toplumun bütün üyeleri tarafından tanınır ve ona bütün toplum bağlanır ki, bu durum halk bilgisini (Folklore) iletişimin sanat olmayan şekillerinden ayırır."⁶ Buradaki ifadeleri biraz daha açacak olursak; halk bilgisi adını verdiğimiz yaratmalar gelişigüzel ortaya çıkmış ürünler değildir.

Bu ürünlerin yaratılma ve devamlı kılınmasında esas olan bir "öğrenme" kaygısı mutlaka vardır. Bu öğrenme herhangi bir şekilde meydana gelmiş olabilir. Öğrenme yoluyla elde edilen bu bilgiye dayalı yaratma veya yeniden üretme belli seviyede estetik kaygı ihtiva eden ve sanat değeri olan üretme ve yaratmadır. Bu çerçevede öğrenilen unsurlar, herhangi bir türe karakterlerini kazandıran ölçüler ve bu ölçülerle birlikte kullanılan kültür kalıplarıdır. Bu kalıplar ve kalıpların içine yerleştirildiği ölçülere uygun olarak ortaya konulan yaratmalar tür karakterlerinde ortaya çıkarlar ki bunlar bir toplumun veya halk olarak adlandırılan grubun bütün üyeleri tarafından tanınır. Bu yaratmalar konuşma, jest, mimik ve diğer hareket tarzlarından farklıdır. Gelişigüzel herhangi bir konuşma atasözü söylemek değildir. Yaşanan bazı olayları kendimize ait herhangi bir tarzda anlatmak masal veya hikaye anlatmak değildir. Bir şiiri herhangi bir şekilde okumak türkü söylemek değildir. Gelişigüzel bir yürüyüş halk oyunu oynamak değildir. Bir kaç iplik parçasını bir araya getirmek nefis bir halı dokumak değildir. Bütün halk bilgisi ürünlere farklı bir kalite ve özellik kazandıran onların taşıdıkları özelliklerin aynı halkın birer üyesi olan fertler tarafından bilinmesinden kaynaklanır. Konuşmacı, anlatıcı, oyuncu veya dokumacı içinde yetiştiği toplumun diğer üyeleri tarafından da bilinen kültür kalıplarını yani "geleneği" kullanarak farklı kalitede bir konuşma, anlatma, müzik, oyun ve el yapımı ürün ortaya koyar. İşte bu ürünlerin her biri günlük hayattaki diğer ürünlerden farklıdır.

Dan Ben-Amos'un halk bilgisini (Folklore) kendi çevresi içindeki tarifi şu şekilde devam eder; "halk bilgisi (Folklore) kültürel ve sosyal bir temele sahiptir". Araştırmacı halk bilgisinin içinde yer alan ve almayan unsurların sınırlarını belirlemede üç temel kriter olan

“halk bilgisi yaratmalarının metninin”, “yapı ve dokusunun” son olarak da bu ürünlerin oluştuğu “sosyal şartlar ve çevre”nin değerlendirmeye katılmasını şart koşar.⁷

Çağdaş “halk” anlayışını ve “halk bilgisini ve kültürünü” bu değerlendirmeler ışığı altında şöylece özetlemek mümkündür; halk, belli bir gelenek içinde oluşmuş yaratma sayesinde birbirine bağlanan, bu ürünü kendisine ait kabul eden bir topluluktur. Bu topluluğun bütün üyeleri tarafından bilinen ve tanınan halk bilgisi ürününün ne olduğu ise, yine o ürünün kendi metninde, kendi yapısında ve oluştuğu çevre ve şartlara bağlı olarak ortaya çıkan estetik ve sanat kaygısı olan maddi ve manevi olguda aranır. Bir başka ifadeyle; metni, yapısı ve dokusu, oluştuğu şartlar ve çevre itibarıyla kendine has sanat değeri olan bir yaratmaya sahip olduğunu iddia eden herhangi bir topluluk halk kavramı ile ifade edilebilir. Bu değere sahip olan topluluğun üyeleri birbirlerini doğrudan tanımasalar bile, aynı estetik ve sanat değeri olan bir olgu sayesinde birbirlerine bağlanır ve birbirleriyle doğrudan olmasa bile, dolaylı olarak bir ilişki içinde bulunurlar. Dundes’in iddia ettiği gibi böyle bir değere sahip olan topluluğu mutlaka köyde veya taşrada aramak gerekmez. Biz bu türden bir topluluğu her yerde bulabiliriz ve onu bir millet seviyesine çıkarıp, Türk Halk Bilgisi (Folklore) gibi bir olgudan bahsedebiliriz. Bu olguya sahip milleti daha alt gruplara ayırıp, Ege Bölgesi Halk Bilgisi (Folklore), İzmir Halk Bilgisi (Folklore), Bornova Halk Bilgisi (Folklore) gibi daha küçük birimler halinde de ele alabiliriz. Yine, kendi metni, yapısı, dokusu ve de oluştuğu çevre ve şartlara bağlı olarak çok iyi tarif edilmiş halk bilgisi ürünlerinden hareket ederek, halk bilgisinin endüstri veya üniversite çevresi içinde de mevcut olduğunu gösterebiliriz. Bunun bir örneğini veren Pertev Naili Boratav, maden

kömürü ocaklarında oluşan bir inanmayı şöyle nakleder; “maden ocaklarında, yeni gelen ameleden, rastladığı zaman suallerine kendi istediği şekilde cevap verenlere yardım eden, aksi harekette bulunanları cezalandıran -bir kazaya uğratmak veya işini üretmemek suretiyle-, adeta kötülük etme hassasına da hazır bir nevi ‘Hızır’ mahiyetinde efsanevi bir şahsiyetin vücuduna inanılır. Maden işçileri cin, per nevinden bu fevkatabî şahsiyete ‘Kuyunun Arabi’ derler. İnanıldığına göre ‘Arap’ rastladığı ameleye kuyunun kime ait olduğunu sorar ve ‘sana’ cevabını beklermiş. Bu cevabı verenin işini üretirmiş. Kuyunun sahibi diye filan şahsı veya şirketi -yani hakikatisöyleyeni ise muhakkak bir musibete uğratar, cezalandırmış.”⁸ Boratav tarafından da belirtildiği gibi, ülkemizde kömür madeni işletme işi oldukça yeni olup, endüstrileşmenin ilk belirtilerindedir. Böyle bir yerde ortaya çıkan, yukarıda verdiğimiz anlatmanın oluşumu son derece yeni olmakla birlikte, bu inanmayı halk bilgisi ürünü olarak kabul etmek zorundayız. Bu inanmayı metni, yapısı ve oluştuğu çevre bakımından değerlendirdiğimizde onun herhangi bir köy veya şehir toplumunda mevcut bir başka inanmadan çok farklı olmadığını görürüz. Dolayısıyla kömür madeni mesleğine sahip bir grubu, konu ettiğimiz manada halk terimiyle ifade etmeye yarayan ortak esas, madencilerin hepsi veya çoğu tarafından inanılan ve “gelenek” terimiyle ifade ettiğimiz “halk inanmaları geleneği” içinde yer alan bir anlatmanın varlığıdır. Bu anlatmanın halk inanmaları bakımından artistik ve estetik bir değerinin olduğu da açıktır. Bu örneğe yukarıda da bahsettiğimiz bilgisayar ve bilgisayar kullananlar hakkında anlatılan yüzlerce fıkrayı da ilave edebiliriz. Yine üniversite öğrencilerinin kendilerinin konu olduğu pek çok fıkra yanında üniversite öğrencileri tarafından üretilmiş fıkraları da burada örnek olarak

vermek mümkündür. Bu fıkralardan birisi şöyledir; "Bir grup üniversite öğrencisi Türkçe'nin kullanımı konusunda kendi aralarında tartışılar. Öğrencilerden bir kısmı Türkçe'nin içinde batı dillerindeki bazı kelimelerin Türkçe'de kullanılabileceğini savunurken, bir kısmı da bu kelimelerin Türkçe'yi bozduğunu, bunların kullanılmaması gerektiğini savunurlar. Bir karara varamayan öğrenciler Nasreddin Hoca'ya danışmanın uygun olacağını düşünüp, Hoca'ya giderler.

- Hocam, Türkçe'de 'Evet' yerine 'O.K.' demek uygun mudur?"

Nasreddin Hoca;

- Herald yani!

diye cevap verir."

Burada önemli olan, ister bilgisayar uzmanı olsun, ister üniversite öğrencisi bu grupların sahip oldukları mesleki etiket değil, sahip oldukları, anlattıkları veya onlar hakkında anlatılan fıkradır.

Bu tartışmayı şu şekilde bir sonuca bağlayabiliriz. Türk kültür hayatında başlangıçtan itibaren yaratılmış olan Türklerle has kültür kalıpları, sosyal hayattaki değişimlere uygun olarak yapılan ilavelerle yeni kalıplar oluşturarak, eskileri geliştirip, bazı değişimlere uğratarak daha sonraki dönemlerde de kendi vadisinde yol almıştır. Buna göre "**Halk**" kavramı başlangıçtan itibaren oluşturulan ve sürekli geliştirilen, gelenek, görenek, inanç anlayışını devam ettiren veya devam ettirmeye çalışan grupları içine almaktadır. Bugün de bu kalıplara uygun olarak yeni yaratmalar ortaya koyan ve bu yaratmaları kullanan herhangi bir kişi, bir grup içinde bunları paylaştığında sosyal statüsü veya mesleki etiketi ne olursa olsun halk bilim açısından değerlendirildiğinde halk kavramı içinde yer alır. Sayılarını tespit edemediğimiz bu kültür kalıp ve yapılarının oluşturduğu ve oluşturmaya devam ettiği bilgi, "**Halk Bilgisi**"dir. Bu bilgiyi kendine has yöntemlerle ele alan ve inceleyen bilim dalı da "**Halk Bilimi**"dir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR:

1. Ben-Amos, Dan. "Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru. (Towards A Definition of Folklore in Context.)" Çeviren: Metin Ekici. **Milli Folklor** (1997): 33. ss. 74-87.

2. Boratav, Pertev Naili. **Halk Edebiyatı Dersleri**. Ankara: Uzluk Basımevi, 1942.

3. Dundes, Alan. "Doku, Metin ve Konteks. (Texture, Text and Context.)" Çeviren: Metin Ekici. **Milli Folklor** (1998): 38. ss. 106-119.

4. Dundes, Alan. "Halk Kimdir? (Who Are the Folk?)" Çeviren: Metin Ekici. **Milli Folklor** (1998): 37. ss. 139-153.

5. Levend, Agah Sırrı. "Halk ve Tasavvufi Halk Edebiyatı." **Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)** (1968): 207. ss. 171-185.

6. Kafesoğlu, İbrahim. **Türk Milli Kültürü**. İstanbul: Boğaziçi Yay., 1986. (Düzeltilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı.)

7. Varagnac, André. **Definition du Folklore**. Paris: Société D'Édition, 1938.

NOTLAR

1. Alan Dundes. "Halk Kimdir? (Who Are the Folk?)" Çev. : Metin Ekici. **Milli Folklor** 37 (1998): s. 139. Aynı konuda ayrıca bkz. André Varagnac. **Definition du Folklore**. Paris: Société D'Édition, 1938.

2. İbrahim Kafesoğlu. **Türk Milli Kültürü**. İstanbul: Boğaziçi Yay., 1986. (Düzeltilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı.) s. 18.

3. Agah Sırrı Levend. "Halk ve Tasavvufi Halk Edebiyatı." **Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)** (1968): 207. ss. 171-185.

4. Alan Dundes. "Halk Kimdir? (Who Are the Folk?)" Çev. : Metin Ekici. **Milli Folklor** 37 (1998): ss. 139-142.

5. Dundes. a.g.e. s. 143.

6. Dan Ben-Amos. **Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru (Towards A Definition of Folklore in Context.)** Çev. : Metin Ekici. **Milli Folklor** 33 (1997): ss. 80-81.

7. Alan Dundes. "Doku, Metin ve Konteks (Texture, Text and Context.)" Çev. : Metin Ekici. **Milli Folklor** (1998): 38. ss. 106-119.

8. Pertev Naili Boratav. **Halk Edebiyatı Dersleri**. Ankara: Uzluk Basımevi, 1942. ss. 3-8.